WIKIPEDIA

Inuktitut

Van Wikipedia

Dit artikel is gesjreve (of begós) in 't Mestreechs. Laes hie wie v'r mit de versjillende saorte Limburgs ómgaon.

Inuktitut (autoniem in syllabesjrif: ᐃᓄᒃᑎᑐᑦ, letterlek "minsetaol") is de naom veur e deil vaan 't Inuit-dialekcontinuüm, gesproke in oostelek Canada, veural in Nunavut. 't Behuurt tot de Eskimo-Aleoetische taolfemilie. Sommege lui behandele alle Inuit-dialekte same es ein taol, soms ouch weure väöl dialekte vaan 't Inuktitut es apaarte taole gezeen. In Canada weurt 't Inuktitut evels es ein apaarte taol erkind, die neet zoemer mèt alle ander Inuit-dialekte verstoonbaar is. Oondaanks groete concurrentie vaan 't Ingels is de taol ein vaan de levendegste inheimse taole vaan Noord-Amerika; in väöl aofgelege gebeie weurt ze nog door 80 tot 90% vaan de bevolking gesproke. Alles bijein heet de taol nao sjatting zoe'n 30.000 sprekers.

De versjèllende Inuit-dialekte in Alaska, Canada en Greunland. 't Inuktitut besleit mierder dialekte; zuug de teks veur mier oetlègk.

Inhawd

Dialekte/variante

Nunavut

Nunavut ("us land"), sinds 1999 'n oonaofhenkelek territorium, de groetste en ouch 't dunsbevolkde deelstaot vaan Canada, is etnisch vrij homogeen en weurt hiel euverwegend door Inuit bewoend. Bij de census vaan 2001 gaove 22.560 vaan de 26.745 inwoeners aon Inuit te zien. Haos allemaol spreke ze nog Inuit-dialekte;

dit kump dus neer op oongeveer 80% vaan de totaol bevolking. Aofgezeen vaan e paar groeter plaotse - de hoofstad Iqaluit is mèt 6000 inwoeners wiedoet de groetste - besteit 't territorium veural oet geïsoleerde dörpkes en naobersjappe, boe blaanke neet dèks koume.

In Nunavut weure de volgende (hoof-)dialekte gesproke (zuug ouch 't keertsje):

- 't Qikiqtaaluk uannangani (Noord-Baffins) op 't noorde vaan Baffin Island en e paar neerzèttinge die dao kortbij ligke.
- 't Qikiqtaaluk nigiani (Zuid-Baffins), op 't zuie vaan Baffin Island en daomèt ouch in Iqaluit. In de greujende Inuktitut-taolege media deent dit ummer mie es e standaard- of prestiesjdialek.
- Natsilingmiutut, in 't midde-noorde vaan 't territorium, in e gebeed wat bekind steit es Natsilik.
- Aivilimmiutut in Aivilik: Southampton Island en 't vasteland dao zjus westelek vaan.
- Kivallirmiutut in Kivalliq, mier in 't zuie vaan Nunavut.
- Inuinnaqtun in 't weste vaan Nunavut, oonder mier op Victoria Island. Dit dialek weurt vaanaajds neet in syllabesjrif meh in Latiense letters gesjreve. Väöl lui zeen 't es 'n apaarte taol; de regering vaan Nunavut erkint 't ouch apaart.

Noordwesterritoria

't Bereik vaan 't Inuinnaqtun löp door euver de res vaan Victoria Island en kump daomèt de Noordwesterritoria (Northwest Territories, of in 't Inuktitut *Nunatsiaq*, "sjoen land") binne. De Inuit oet de Noordwesterritoria, die geconcentreerd zien in 't noorde, neume ziech *Inuvialuit* en hun taol weurt *Inuvialuktun* geneump. Dat is evels geine correcte naom, umtot de politieke grenze vaan 't territorium gein taolgrenze zien. 't Inuinnaqtun weurt hei *Kangiryuarmiutun* geneump. Ander Inuit-dialekte zien Siglitun en Inupiatun (in Canada *Uummarmiutun* geheite), wat via Yukon tot in Alaska doorlöp. Zeker 't leste weurt neet mie es Inuktitut gezeen, meh es 'n ander taol.

Anders es in Nunavut zien de Inuit-dialekte in de Noordwesterritoria sterk bedreig. Binne de bevolkingsgroop vaan oongeveer 4.000 Inuit sprik nog 10 tot 20% de taol. De Inuit deile, wie gezag, neet werkelek ein gemeinsjappeleke taol en ze höbbe ziech väöl mèt ander bevolkingsgrope vermingk. Allein in aofgelege klein gemeinsjappe in 't noorde ligk 't aondeil sprekers hoeger.

Quebec

Te zuie vaan de Hudsonbej weurt ouch Inuktitut gesproke. 't Noordelek deel vaan de provincie Quebec weurt *Nunavik* geneump, Inuktitut veur "leefgebeed". Negeteg percint vaan de bewoeners is vaan Inuit-aofkoms; vaan hun praot ouch negeteg percint nog Inuktitut. 't Dialek liekent väöl op 't Zuid-Baffins.

Labrador

Ouch in 't noorde vaan Labrador ligk 'n Inuit-territorium, mèt de naom *Nunatsiavut* ("us sjoen land"). 't Dialek wat hei endemisch is hèt Nunatsiavummiutut of Labradorimiutut. De sprekers zelf spreke vaan *Inuttut*. Dit dialek heet 'n ander sjrifsysteem es de ander Inuktitut-dialekte en versjèlt dao hiel dudelek vaan. Vendaog d'n daag is de beteikenis vaan dit dialek sterk aofgenome. Vaan de 4000 Inuit in Labrador spreke nog mer 550 'n Inuit-dialek.

Kinmerke

Fonologie

't Inuktitut heet, wie alle Inuit-variante, mer drei vocale: *a* (ᐊ), *i* (ᐃ) en *u* (ᐅ). Alledrei höbbe ze ouch 'ne lange variant: *aa* (ᐋ), *ii* (ᐄ) en *uu* (ᐆ).

In verglieking mèt de ander inheimse taole in de Amerika's heet 't Inuktitut relatief wieneg consonante. Dao zien veer tenues (*p* ᑉ, *t* ᑦ, *k* ᒃ en *q* ᖅ), ein media (*g* ᒡ), drei stumloes fricatieve (*h* ᐦ, *s* ᔅ en *ł* ᖦ), einen echte stumloeze fricatief (*v* ᕝ), twie liquidae (*l* ᓪ en *r* ᕐ), drei nasale (*m* ᒻ, *n* ᓐ en *ng* ᖕ) en eine haafvocaal (*j* ᔾ). De *r* is uvulair, wie de Pariese of Mestreechse r. De q weurt mèt de huig gevörmp (uvulair). In de versjèllende dialekte weure väöl letters anders gerealiseerd. Zoe klink de *j* soms wie in 't Frans.

Allein de tenues koume (in inheimse wäörd) frequint veur es indletter.

Grammair

Wie alle Eskimo-Aleoetische taole is 't Inuktitut hiel sterk agglutinerend en polysynthetisch. Zinne weure dèks mèt ein inkel laank waord oetgedrök. Dao zien hoonderde (in sommege dialekte wel 700) suffixe die de versjèllende betrèkkinge tot veural wèrkwäörd aongeve. Zoe beteikent *tusaatsiarunnanngittualuujunga* "iech kin neet hiel good hure". Me moot demèt rekene tot de woordvörming zoe regelmaoteg is es ze mer kin zien: anders es in de Indogermaanse taole höbbe de achtervoogsels zelf nog beteikenis en versmelte ze neet mèt 't groondwoord tot 'n einheid.

't Inuit is ouch 'n ergatief taol, dat wèlt zègke tot 't oonderwerp vaan 'ne zin zoonder veurwerp en 't lijend veurwerp in dezelfde naomval stoon. Dit kump euver de ganse wereld veur, beveurbeeld ouch in 't Baskisch.

Sjrifsysteem

Wie bove gezag gebruuk neet eder regio en eder dialek 'tzelfde sjrifsysteem. De sjriftradities zien naomelek in veural de negentiende iew oontwikkeld door zendelinge (protestantse missionaire), die veur hun biebel- en gebedevertaolinge nao eige goodvinde veur de ein of ander meneer vaan notatie koze. In de Noordwesterritoria, in Nunatsiavut en ouch veur 't Inuinnaqtun-dialek in Nunavut gebruuk me 't Latiens alfabet, in de res vaan Nunavut en in Nunavik weurt 't Canadees syllabesjrif gebruuk. Dit alfabet weurt dèks door de Inuit 't "Inuktitut-sjrif" geneump, meh 't gebruuk dezelfde teikes die ouch gebruuk weure bij 't sjrieve vaan ander inheimse taole in Canada, in 't bezoonder 't Cree. Dit sjrifsysteem is 'n abugida: dat wèlt zègke tot verwante klaankcombinaties mèt verwante teikes weure aongegeve, wie in de Indische sjrifte. 't Sjrif is a priori oontworpe en de teikes liekene neet op letters oet ander alfabette. De verhaajding vaan de teikes is hiel logisch; dit heet evels wel es naodeel tot de letters väöl opein liekene.

De Inuktitut-versie vaan 't Canadees abugida

't Höbbe vaan 'n eige sjrif lieverde de lui die Inuktitut wouwe sjrieve väöl probleme op. 't Kós neet op sjriefmesjiene weure geproduceerd en al hielemaol neet op teksverwèrkers. Tot veur kort gebruukde me in teksverwèrkingsprogramma's wie Microsoft Word apaarte lettertypes, zoetot me technisch Latiense letters typde meh Inuit-teikes te zeen kraog. Databases mèt Inuit-syllabesjrif kóste neet weure aongelag. Pas sinds e

paar jaor is 't Canadees abugida in Unicode opgenómme. Umtot de teikes gewoen los vaanein stoon kinne ze op alle besturingssysteme gebruuk weure. De regering vaan Nunavut beit op häör website Inuktitut-lettertypes aon (zuug oonder).

Extern links

- Wikipedia in 't Inuktitut
- Inuit-letterteikes veur Unicode (http://www.gov.nu.ca/Nunavut/English/font/)

Aafkomstig van Wikipedia, de Vriej Encyclopedie. "https://li.wikipedia.org/w/index.php?title=Inuktitut&oldid=426504"

Dees pazjena is 't lèts verangerd op 14 mrt 2018, 12:44.

De teks is besjikbaar ónger de Creative Commons Naomsvermelding/Geliek Deile licentie. 't Is mäögelik dat aanvöllende veurwaarde van toepassing zeen. Betrach de Algemein veurwaarde veur mie informatie.